

De landbouwersorganisaties

Chantal Bisschop en Leen Van Molle

1. Bibliografie

- Les organisations agricoles en Belgique, in *CH CRISP*, 1963, nrs. 183 en 209; 1968, nr. 422.
- SIMON-MATHY (C.). *Les problèmes du monde agricole belge (1958-1972). Perspectives d'une organisation syndicale: l'Alliance Agricole Belge*. Louvain-la-Neuve, 1976.
- SMITS (J.). Les standen dans les partis sociaux-chrétiens, in *CH CRISP*, 1986, nr. 1135.
- VAN MOLLE (L.). Le milieu agricole belge face à la "concurrence européenne": 1944-1958, in DUMOULIN (M.), ed. *La Belgique et les débuts de la construction européenne de la guerre aux traités de Rome*. Louvain-la-Neuve, 1987, p. 119-143.
- MOUGENOT (C.), MORMONT (M.). *L'invention du rural. L'héritage des mouvements ruraux (de 1930 à nos jours)*. Brussel, 1988.
- VAN MOLLE (L.). *Katholieken en landbouw. Landbouwpolitiek in België 1884-1914*. Leuven, 1989.
- VAN MOLLE (L.). *Ieder voor allen. De Belgische Boerenbond 1890-1990*. Leuven, 1990.
- HERVIEU (B.), LAGRAVE (R.-M.), eds. *Les syndicats agricoles en Europe*. Parijs, 1992.
- BODDEZ (G.R.). Een halve eeuw landbouweconomie en -beleid. On the relations between economists and policy makers in organizing the CAP, in *Cleoschriften*, 1994.
- CREMER (H.). *250 Jahre landwirtschaftliche Vereine und Genossenschaften in Eupen-Malmedy-St. Vith*. Eupen, 1994.
- WOESTENBORGH (B.). *Van aankoopafdeling tot klantenkring. Geschiedenis van de coöperatieve klantenstructuur in AVEVE*. Leuven, 1994.
- KRZESLO (E.). *Les relations collectives du travail en Belgique: acteurs et institutions*. Brussel, 1996.
- PUTMAN (E.), DANIËLS (J.), VAN THIELT (I.). *ABB, een geschiedenis van verzekeren, 1922-1997*. Leuven, 1998.
- WOESTENBORGH (B.), BIJNENS (R.). *Van A.V.V. tot Groep AVEVE. Geschiedenis van de bedrijfseconomische activiteiten van AVEVE*. Leuven, 2000.
- BUYST (E.), GOOSSENS (M.), VAN MOLLE (L.). *Cera 1892-1998. De kracht van coöperatieve solidariteit*. Antwerpen, 2002.

- VANSCHOENBEEK (G.), VANHAUTE (E.), VAN MOLLE (L.). The Workers' Party against the Farmers' League. Social-Democracy and the Peasantry in Belgium, 1893-1914, in BLOK (A.), ed. *Urban Radicals, Rural Allies. Social Democracy and the Agrarian Issue 1870-1914*. Bern, 2002, p.145-161.
- SEGERS (Y.), VAN MOLLE (L.), eds. *Leven van het land. Boeren in België 1750-2000*. Leuven, 2004.
- WOESTENBORGHES (B.), HERMANS (R.), SEGERS (Y.). *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen K.U.Leuven, 1878-2003*. Leuven, 2005.
- DE CAIGNY (S.), VANDERSTEDEN (W.). Spiegel van het hemelhuis. De wisselwerking tussen woonideaal en sociale rollen bij de Belgische Boerinnenbond (1907-1940), in *TSEG*, 2005, nr. 1, p. 3-29.
- COPPEIN (B.). De hand aan de ploeg. Vlaamse landbouworganisaties en Vlaams-nationalistische partijen in de twintigste eeuw, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, 2005, p. 67-87 en 131-148.
- COPPEIN (B.). Boeren op straat! De doorbraak van direct syndicale acties bij Vlaamse landbouwers in de jaren zestig (1962-1974), in *BTNG*, 2005, p. 305-364.
- VANHAUTE (E.), VAN MOLLE (L.). Belgian agrarian and rural history, 1800-2000, in THOEN (E.), VAN MOLLE (L.), eds. *Rural History in the North Sea Area: an Overview of Recent Research, Middle Ages-Twentieth Century*. Turnhout, 2006, p. 217-248.
- WOESTENBORGHES (B.). *De grote volte. Geschiedenis van de Landelijke Rijverenigingen*. Leuven, 2007.
- VAN DIJCK (M.). *De wetenschap van de wetgever. De klassieke politieke economie en het Belgische landbouwbeleid, 1830-1884*. Leuven, 2008.

2. Historisch overzicht

Na de voedselcrisis van de jaren 1840 en in de zoektocht naar middelen om de voedselproductiviteit op te drijven ontstonden de eerste vrije landbouwersverenigingen. In 1853 werd de *Société Centrale d'Agriculture de Belgique* gesticht, een elitair genootschap van enkele honderden personen met belangen in en/of belangstelling voor de landbouw. In 1866 werd in Roeselare de oudst bekende lokale aankoopcoöperatie van meststoffen opgericht. De agrarische crisis van de jaren 1880, veroorzaakt door overproductie op wereldschaal, gaf de belangenbundeling in de landbouwsector een sterke impuls. De Belgische boeren werden in de periode 1880-1895 geconfronteerd met een halvering van de graanprijzen. Om die prijsdaling te compenseren, werd een uitweg gezocht in de verhoging van de grondproductiviteit en de overschakeling naar meer veeveelt en tuinbouw. In de tweede helft van de jaren 1880 kwamen een twintigtal lokale en regionale vennootschappen tot stand voor de aankoop van meststoffen en veevoeders, maar ook enkele christelijke boerengilden met een meer omvattend doel. Naar het model van één daarvan, de parochiale boerengilde van Heist-Goor die het werk was van priester Jakob-Ferdinand Mellaerts, werd de *Belgische Boerenbond / Boerenbond belge* (verder Boerenbond) gevormd.

De Boerenbond met zetel in Leuven werd gesticht op 20 juli 1890 door de katholieke politici Franz Schollaert en Joris Helleputte. Zij wensten de overwegend katholieke boerenstand – in een periode van agrarische crisis en met de

invoering van het algemeen stemrecht voor ogen – professioneel te ondersteunen, maar ze ook te vrijwaren van socialistische beïnvloeding en dus in de invloedssfeer te behouden van de Kerk en de katholieke partij. De Boerenbond werd opgevat als koepelstructuur boven een netwerk van identiek functionerende parochiale boerengilden. Hij richtte zich, conform de denkbeelden van Helleputte over de corporatieve herinrichting van de samenleving, tot grootgrondbezitters, boereneigenaars, pachters en, hoewel minder uitgesproken, landarbeiders.

De Boerenbond kreeg overeenkomstig zijn “Grondkeure” de opdracht de professionele, sociale, moreel-religieuze en politieke belangen van zijn leden en hun gezin te behartigen. Hij beschouwde zich als de behoeder van “godsdienst, eigendom en vaderland”. Zowel in de centrale bestuursorganen in Leuven als op lokaal vlak in de gilden speelden proosten een belangrijke rol. De christelijke zending kwam sterk tot uiting in de plaats die werd toegekend aan misvieringen, toespraken van proosten op vergaderingen en de organisatie van retraites en bedevaarten. Vanaf de structuurhervormingen van 1936 en 1971 werd het klerikale en confessionele karakter van de werking afgezwakt. Het christelijke karakter bleef behouden.

De bredere sociaalculturele gezinswerking van de Boerenbond kreeg gestalte vanaf de oprichting van de *Boerinnenbond / Ligue des Fermières* (1911), de *Boerenjeugdbond / Ligue de la jeunesse agricole du BB* (BJB, begin werking 1926, oprichting 1928) en de *Boerinnenjeugdbond* (BJB, 1931). De namen *Katholiek Vormingswerk van Landelijke Vrouwen* (KVLV) en *Katholieke Landelijke Jeugd* (KLJ) dateren respectievelijk van 1971 en 1965. Zowel de vrouwen- als de jeugdwerking kreeg, zoals de Boerenbond zelf, een sterk gecentraliseerde werking met parochiale afdelingen aangemeten. Bij de structuurhervorming van de Boerenbond in 1971 werd een duidelijker onderscheid gemaakt tussen de beroepsorganisatie van akkerbouwers, veetelers en tuinbouwers enerzijds en de ruimere sociaalculturele werking van de Boerenbond voor de plattelandsbevolking in het algemeen. Door de herziene Grondkeure van 14 december 1996 werd de autonomie van de twee koepelbewegingen, de beroepsorganisatie en de landelijke beweging, geaccentueerd. De beroepsorganisatie bestaat uit bedrijfsgilden (mannelijke beroepsactieven), Agra-kringen (beroepsactieve vrouwen) en Groene Kringen (jonge land- en tuinbouwers); bovendien zijn de gespecialiseerde bedrijfsgilden gegroepeerd in vakgroepen per sector: akkerbouw, rundvee, dierlijke veredeling (varkens en pluimvee) en tuinbouw. De beroepsorganisatie wordt geleid door het Hoofdbestuur. De landelijke beweging is samengesteld uit Landelijke Gilden, KVLV-afdelingen en KLJ-afdelingen op gemeentelijke basis, die op hun beurt in gewestelijke, provinciale en een nationale bestu(u)r(en) vertegenwoordigd zijn. De gehele landelijke beweging wordt overkoepeld door de Nationale Raad van de Landelijke Beweging. Hoofdbestuur en Nationale Raad vormen samen de Algemene Raad van de Boerenbond.

Als beroepsorganisatie heeft de Boerenbond vanaf het oprichtingsjaar in 1890 gaandeweg een zeer ruime waaier aan activiteiten ontplooid om zijn leden professioneel bij te scholen. De beroepsopleiding gebeurde via de publicatie van tijdschriften, boeken en brochures, via lessenreeksen, studiedagen en tentoonstellingen, maar ook door het aanstellen van consulenten en bedrijfsadviseurs.

Ook de belangrijkste “economische afdelingen” van de Boerenbond gaan terug tot de stichtingsjaren: met name de spaar- en kredietorganisatie, de verzekering en de toelevering van meststoffen en veevoeders. Om in de financiële onderbouw van de landbouwbedrijven te voorzien, startte de Boerenbond in 1892 met de oprichting van een eerste spaar- en leenkas naar het Duitse Raiffeisentype. In 1895 werden de aangesloten parochiale Raiffeisenkassen gebundeld in de *Middenkredietkas / Caisse Centrale de Crédit*, een coöperatieve vennootschap. Na de liquidatie van de Middenkredietkas in 1935 werd die opgevolgd door de *Centrale Kas voor Landbouwkrediet / Caisse Centrale de Crédit Rural* die in 1970 de naam CERA aannam en in 1998 onder de nieuwe naam KBC fuseerde met de Kredietbank en ABB. De verzekeringsactiviteiten van de Boerenbond (brand, leven, arbeidsongevallen, hagel) werden in 1922 gebundeld in de NV *Belgische Onderlinge Verzekeringsmaatschappij (BOV) / Mutuelle Belge d'Assurances*, vanaf 1926 *Verzekeringsmaatschappij van de Belgische Boerenbond* en sinds 1941 ABB (*Assurantie van de Belgische Boerenbond / Assurance du Boerenbond Belge*) genaamd. De toelevering van landbouwgrondstoffen begon in 1891 onder de naam Verbruikscmissie. Die werd in 1901 omgevormd tot de NV AVV (*Aan- en Verkoopvennootschap van de Belgische Boerenbond*) / SA CAV (*Comptoir d'Achat et de Vente du Boerenbond Belge*) die nu als AVEVE actief is. De activiteiten van AVEVE omvatten niet alleen de productie van veevoeders, maar ook de toelevering van meststoffen, zaai- en pootgoed, bestrijdingsmiddelen, werktuigen, enz. Naast deze drie grote vennootschappen ontstonden er later ook enkele kleinere economische afdelingen. STABO CV is een ingenieurs- en architectenbureau waarvan de oorsprong teruggaat tot het in 1919 door de Boerenbond opgerichte Bureau voor Wederopbouw van West-Vlaanderen. COVEE NV is ontstaan in de jaren 1960 en legt zich toe op de verwerking en detailhandel van een uitgebreid gamma van diepvriesproducten. COVEE is sinds kort samengesmolten met het voedingsbedrijf Frost Invest NV O'Cool. Agri-Reizen CV is een reisbureau dat in 1973 ontstaan is uit de Lourdesbedevaarten die sinds het interbellum jaarlijks door de Boerenbond werden ingericht en inmiddels is opgegaan in Omnia NV.

De sociaalrechtelijke diensten van de Boerenbondgroep zijn gebundeld in de organisatie SBB. Ze gaan historisch terug tot de jaren 1930 toen de Boerenbond begon met een *Onderlinge Kas voor Kindertoeslagen / Caisse mutuelle pour les Allocations familiales* ten behoeve van zelfstandigen. SBB vervult alle formaliteiten waartoe werkgevers en zelfstandigen gehouden zijn in het kader van de arbeids-, sociale en fiscale wetgeving.

Op politiek vlak heeft de Boerenbond zich altijd als een trouwe partner opgesteld van de oude katholieke partij en de naoorlogse CVP. In het interbellum vormde hij een vast onderdeel van de katholieke standenpartij en hij was een van de promotoren van de Katholieke Unie. Niet de Boerenbond zelf, maar zijn lokale gilden stonden en staan via hun arrondissementsverbonden in voor de politieke vertegenwoordiging. Toen de naoorlogse CVP, althans officieel, met de standenvertegenwoordiging brak, bracht de Boerenbond zijn politieke werking in 1950 onder in het *Centraal Comité voor Land- en Tuinbouwbelangen (CCLT) / Comité Central de Défense des Intérêts Agricoles et Horticoles (CCDIA)*, nu het *Politiek Comité / Comité Politique Central* waarvan de CD&V-Boerenbondmandatarissen deel uitmaken.

Hoewel de Boerenbond vanaf het einde van de 19e eeuw nationale ambities koesterde en zich Belgische Boerenbond begon te noemen, is hij daarin nooit geslaagd. Hij werd vanaf de jaren 1890 geïmiteerd en gecounterd door andere provinciale of diocesane landbouwersorganisaties die tot aan de Eerste Wereldoorlog met min of meer succes werden uitgebouwd: vooral de *Oost-Vlaamse Landbouwersbond*, de Brugse *Eigenaars- en Landbouwersbond*, de *Fédération Agricole du Hainaut*, de *Fédération Agricole de la Province de Namur* en de *Ligue Luxembourgeoise*. Maar na de oorlog gingen de meeste van deze organisaties ter ziele en kon de Boerenbond nagenoeg een monopoliepositie innemen in Vlaanderen en zijn commerciële werking sterk uitbreiden in Wallonië. Waals-Brabant dat tot het aartsbisdom behoorde werd integraal tot het Boerenbondgebied gerekend, evenals de Oostkantons. Maar de penetratie van een Vlaamse katholieke landbouwersorganisatie in Wallonië botste spoedig op tegenreactie. Op 30 juni 1919 al kwam de neutrale en anti-Vlaamse *Fédération des Unions Professionnelles Agricoles* (UPA) tot stand. Daarnaast ontstond op 21 december 1921 de katholieke en wallingantische *Ligue Agricole Belge* die na jarenlange moeilijkheden in het begin van de jaren 1930 financieel ten onder ging. Het imbroglio in de Waalse christelijke landbouwkringen werd vanaf december 1929 gradueel opgelost door de oprichting van de *Alliance Agricole Belge* (AAB) met een autonome werking als beroepsorganisatie, maar een sterke commerciële band met de Boerenbond. UPA en AAB ontplooiën sinds hun oprichting een syndicaal, sociaal, economisch en beroepsvormend activiteitenpakket dat sterk met dat van de Boerenbond te vergelijken is.

Tijdens de economische crisis van de jaren dertig en mede als gevolg van de liquidatie van de Middenkredietkas kreeg de Boerenbond ook in Vlaanderen met dissidentie en concurrentie af te rekenen. Al in 1918 ontstond in de streek rond Aalst de politiek onafhankelijke landbouwvereniging *Redt U Zelfen* (RUZ) uit ontevredenheid over de verplichte voedselleveringen aan de Duitse bezetter. In de jaren na de oorlog kon RUZ een veelzijdige werking, naar het model van Boerenbond, ontplooiën. Tijdens het interbellum kende RUZ veel succes maar na de Tweede Wereldoorlog beperkte RUZ zich tot zijn commerciële werking en kalfde zijn ledenbestand erg af. Begin jaren zeventig werd RUZ ontbonden. Op 31 juli 1937 werd in Heist-op-den-Berg, als een uitloper van de protestgolf tegen de lage aardappel- en melkprijzen, het *Boerenfront* gesticht dat zich ideologisch neutraal noemde, maar snel in vnv-richting evolueerde. Na de oorlog waren Boerenfrontleiders betrokken bij de oprichting van de Volksunie. Het Boerenfront hanteerde sinds 1937 een radicalere syndicale opstelling dan de Boerenbond en bood zijn leden tevens sociaalrechtelijke diensten aan. Zijn werking kalfde op het einde van vorige eeuw af en zijn tijdschrift is in 1994 stopgezet. Het ongenoegen onder Vlaamse boeren over het Europese landbouwbeleid leidde intussen tot de oprichting in 1962 van het *Algemeen Boerensyndicaat* (ABS) dat sindsdien, naast zijn syndicale werking, een vrij omvangrijk activiteitenpakket heeft ontwikkeld met onder meer sociaalrechtelijke, fiscale en juridische dienstverlening en vormingscursussen. In de jaren 1980 deed zich binnen ABS een scheuring voor die uitmondde in het ontstaan van het *Vlaams Agrarisch Centrum* (VAC), een organisatie die zich sterk oriënteert naar kleinschalige en biologische landbouw.

Aan Franstalige kant kwam in 1972 de *Union des Exploitants Familiaux Agricoles* (UDEFA) tot stand uit een fusie van enerzijds de linkse *Mouvement de Défense*

Paysanne (MDP) die in 1944 was gesticht uit Waals-Brabantse clandestiene groepjes die zich tegen de verplichte leveringen aan de Duitsers hadden verzet en anderzijds de *Fédération Nationale des Syndicats d'Agriculteurs* (FNSA), een conglomeraat van kleinere landbouworganisaties uit de provincies Henegouwen, Luik en Luxemburg. Ook de UDEF vervult een syndicale functie en biedt zijn leden een ruim dienstenpakket aan. Vanaf 1992 werkt UDEF samen met de UPA.

De Boerenbond heeft zich als beroepsorganisatie, conform de nieuwe Belgische staatsstructuren, inmiddels uit Franstalig België teruggetrokken. Op het einde van 1991 werd de Franstalige ledenwerking in Waals-Brabant overgedragen aan de AAB en het Franstalige ledenblad stopgezet. Sinds 1997 is het predicaat “Belgische”, dat ruim een eeuw lang gehanteerd werd, uit de naam van de Boerenbond geschrapt.

Begin 2001 fuseerden de UPA-UDEF en de ABB tot de *Fédération Wallonne de l'Agriculture*. De FWA heeft een piramidale en democratische structuur en bestaat uit lokale, regionale en provinciale secties, een *Conseil Général* (het “parlement”), een *Comité directeur* (de “regering”) en een *Bureau*, het uitvoerend orgaan waarin de (onder)voorzitters van de FWA en FJA en de voorzitter van UAW zetelen. De *Fédération des Jeunes Agriculteurs* (FJA) ontstond op dezelfde dag als de FWA uit de fusie van de *Jeunes Alliances Paysannes* (JAP) die gesticht werd in 1927, de in 1948 opgerichte *Service Professionnel de la Jeunesse Agricole* (SPJA) en zijn vrouwelijke tegenhanger uit 1958, de *Service Professionnel de la Jeunesse Agricole Féminine* (SPJAF). De vrouwelijke landbouwers worden sinds 2001 verenigd in de *Union des Agricultrices Wallones* (UAW) die de boerinnen en hun families wil verdedigen en hun interesses en belangen behartigen op cultureel, sociaal en professioneel vlak.

Naast de FWA is in Wallonië ook de plattelandsorganisatie *Fondation Rurale de Wallonie* (FRW) actief. In 1975 was, naar een voorbeeld in Lot in Frankrijk en naar aanleiding van de grondige transformaties die het Waalse platteland onderging, in de provincie Luxemburg een stichting ontstaan, de *Fondation pour la rénovation rurale et la qualité de vie du Sud Est de la Belgique*. De stichting gaf een memorandum uit: *Sud Est 77, pour comprendre et agir ensemble*. In 1979 werden de eerste acties op het gebied van rurale ontwikkeling genomen, de zogenaamde *Opérations de rénovation rurale* en de *Fondation de Sud Est* verruimde tot de bredere *Fondation Rurale de Wallonie* (FRW). In 1991 stemde de Waalse gewestraad een decreet op de rurale ontwikkeling dat in subsidiëring voorzag en sloot de Waalse gewestexecutieve een raamovereenkomst die de missies van het FRW preciseerde. Op het einde van de jaren negentig volgde een periode van diversificatie en intense reflectie om de diensten van het FRW aan te passen aan de evoluties van het Waalse platteland in de ruimere Europese context.

3. Archieven

3.1. Bewaring en inventarisatie

Van alle genoemde landbouwersverenigingen heeft alleen de Boerenbond sinds het midden van de jaren 1980 een systematische archiefpolitiek ontwikkeld. Voor RUZ, Boerenfront en ABS is de precieze situatie niet gekend. Na de opheffing van RUZ is het niet duidelijk wat er precies met het archief is gebeurd. Moge-

lijk berusten enkele archiefbescheiden in het privé-archief van de familie van de stichter Ortaire Caudron. Het Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek bewaart enkele gedrukte stukken. Het statische archief van het Boerenfront berust waarschijnlijk, voor zover het nog is bewaard, op zijn hoofdzetel in Mechelen. Een groot deel van het statische archief van het ABS werd bewaard door de eerste algemeen secretaris, Albert Persoon, die in 2005 is overleden. Dat archief was tot dan niet toegankelijk. Het archief van de West-Vlaamse afgescheurde vleugel voor de periode van 1969-1974 berust wellicht voornamelijk bij voormalige bestuursleden. Van het herenigde ABS vanaf 1974 bevindt het niet-geïnventariseerde archief zich op de hoofdzetel in Roeselare. De Fédération Nationale des UPA beschikt op zijn hoofdzetel in Brussel over gedrukte jaarverslagen vanaf 1920 en verslagboeken van haar bestuursvergaderingen vanaf 1924. De Alliance Agricole Belge zou geen archivalia meer bezitten uit de eerste decennia van haar bestaan.

Vanaf de jaren 1990 werden grote delen van het Boerenbondarchief overgedragen aan het KADOC. Het gaat om het centrale archief plus een reeks van kleinere en grotere archieven van deelorganisaties. Het centrale archief bevat de oudste archivalia van de Boerenbond en de archieven van zijn centrale bestuurs- en adviesorganen. Deze collectie omvat voor de periode 1890-1935 stukken van de Algemene Vergaderingen vanaf 1911, de verslagen van de vergaderingen van de Hoofdraad vanaf 1904 en van het Hoofdbestuur vanaf 1914. Vanaf 1935 tot op heden zijn de vergaderstukken van de besluitvormingsorganen nagenoeg volledig. Hetzelfde geldt voor het Coördinatiecomité en een twaalfstal adviesorganen die vanaf de jaren 1960 werden opgericht. Bovendien bevat het Boerenbondbestand op het KADOC talrijke aanvullingen: financieel archief vanaf 1903, papieren van Boerenbondprominenten, documenten van de regionale vee- en paarden(her)verzekeringsmaatschappijen, dossiers betreffende de lokale gildewerking, documenten van het Zuivelconsulentschap, enz.

Naast dit centrale archief en de aanvullingen erop, zijn er verschillende deelarchieven voor bewaring overgedragen van onder andere het Intern Dienstencentrum, Dienst PR, Cultuurdienst, Organisatiediensten, Coöperatiediensten, verschillende persoonsarchieven, MIJARC, enz.

Ook de KLJ heeft ondertussen zijn archivalia op het KADOC gedeponneerd. Het archief van BJB/KLJ loopt van 1925 tot 1995. Het bevat ook een fotocollectie en bestaat uit drie delen: het centrale archief van de Boerenjeugdjongens (1935-1969), van de BJB-meisjes (1939-1962) en archivalia van de gemengde KLJ (tweede helft van de jaren 1960-1980). Er zijn ook heel wat archiefstukken terug te vinden van plaatselijke afdelingen van de jeugdbeweging (1928-1980). KVLV heeft haar beperkte archiefcollectie eveneens gedeponneerd (zie het hoofdstuk over de vrouwenorganisaties in dit boek).

Van de zogenaamde economische en sociaalrechtelijke vennootschappen van de Boerenbondgroep deponneerde ABB in 1998 zijn archivalia op het KADOC. Ook van AVEVE en SBB zijn archieven beschikbaar.

Het zeer rijke foto- en filmarchief van de Belgische Boerenbond omvat de periode van 1940-1990. De fotocollectie bestaat uit 2 afdelingen, enerzijds een zogenaamd technische collectie van ongeveer 50.000 foto's die verschillende aspecten van de landbouwsector en het plattelandleven weergeven, en anderzijds

een 10.000-tal foto's van Boerenbondmanifestaties, gebouwen, groepsportretten en personenfoto's. De fotocollectie is raadpleegbaar via de geautomatiseerde catalogus van het LIBIS-net. De "technische" fotocollectie is toegankelijk via een onderwerpslijst die raadpleegbaar is in de leeszaal van het KADOC. Van de films is een werklijst met beknopte inhoudsbeschrijving raadpleegbaar in de leeszaal van het KADOC.

CERA, dat opgegaan is in KBC, bewaart zijn archivalia zelf op verschillende locaties (Leuven, Brussel, Antwerpen) en heeft een summiere beschrijvingslijst ter beschikking.

Gedetailleerde informatie over de hierboven beschreven archieven is te vinden in:

MATTHYS (C.), LEFEBVRE (W.). *Gids van landbouwarchieven in België, 1975-2000*. Leuven, 2006.

De ODIS-databank (www.odis.be) bevat gegevens over de geschiedenis van het middenveld in Vlaanderen en België, meer bepaald over: organisaties of intermediaire structuren, personen die in het middenveld actief waren, publicaties van en over deze organisaties en personen en archieven die door hen werden nagelaten.

Volgende inventarissen zijn ter beschikking:

DEMEYER (M.). *Inventaris van het archief van de centrale bestuurs- en adviesorganen van de Belgische Boerenbond 1890-*. Leuven, 1987 (met aanvulling in 2006).

VERSTRAETE (L.). *Inventaris van het archief van de BJB-KLJ 1925-1980*. Leuven, 1989 (met aanvulling over de jaren 1975-1990).

Daarnaast bestaan er plaatsingslijsten over volgende diensten: Boerenbond Limburg; Belgischer Bauernbund; Intern Dienstencentrum; dienst Public Relations; Cultuurdienst; Organisatiediensten; Bietensyndicaten; Provinciale landbouwkamers; Verzekeringsmaatschappijen; Kriterion; Sport-, Cultuur- en Ontspanningskring; Verbond van Verenigingen voor Onderlinge Bedrijfs hulp; Vlaamse Federatie voor Hoeve- en Plattelandstoerisme; Coöperaties Boerenbond; ABB, AVV / AVEVE, SBB, Landelijke Gilden; Gilde Hingene-Wintam-Eikevliet; KLJ-BJB-afdelingen; KVLV; NV Welvaart, Comité des Organisations Professionnelles Agricoles de la CEE (COPA); MIJARC-Europe en MIJARC-World. Verder zijn er plaatsingslijsten voorhanden van een tiental leidende personen van de Boerenbond. Al deze archieven zijn raadpleegbaar mits toelating door de bewaargever.

Ook de Vaticaanse archieven bevatten documenten die verband houden met het landbouworganisatiewezen in België. De website www.vaticana.be biedt onder meer verwijzingen naar bronnen in verband met de Ligue Agricole Belge en de Belgische Boerenbond. Zoeken op titel, datum of trefwoord kan via de databank www.vaticana.be/data_search.htm. Van enkele belangrijke fondsen bestaan tevens regestenlijsten die op het net te raadplegen zijn, waaronder de volgende die in deze context van bijzonder van belang is:

ROOBROUCK (J.). AES. Belgio – Lussemburgo. Quarto Periodo [Pius XI]. 1922-1939 (regestenlijst). Online toegang via: www.vaticana.be/regesten/4761.pdf.

3.2. Belangrijkste bronnenreeksen

3.2.1. Statuten

In de statuten van landbouwersverenigingen zijn telkens de doelstellingen, de voorwaarden tot lidmaatschap en de bevoegdheden en samenstelling van de beleidsorganen bepaald. Voor organisaties die als erkende beroepsvereniging, naamloze vennootschap, coöperatie of vzw zijn ingericht kunnen de statuten teruggevonden worden in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*. Hoewel de Boerenbond een feitelijke vereniging is, functioneert hij sinds 1890 conform een “Grondkeure” die in 1936 en 1971 grondig werd herzien. De lokale werking werd gestroomlijnd via modelkeuren van parochiale boerengilden.

3.2.2. Notulen van vergaderingen

De meeste verenigingen zijn werkzaam op centraal en gedecentraliseerd niveau, in casu gemeentelijk, gewestelijk, arrondissementeel of provinciaal niveau. Op elk niveau kunnen verslagen van de betreffende beleidsorganen teruggevonden worden. Alleen voor de Boerenbond en de Fédération Nationale des UPA is met zekerheid een omvangrijke collectie verslagen bewaard (zie hoger).

3.2.3. Diverse

Aangezien alleen voor de Boerenbond gedetailleerde informatie beschikbaar is, moeten we ons daartoe beperken. In de op het KADOC gedeponeerde archieven zijn, behalve de bundels die de interne organisatie en werking weergeven, zeer rijke bundels voorhanden betreffende de externe relaties van de organisatie, met name de politieke belangenverdediging, de Europese eenmaking, de rol in COPA, FIPA en CEA, COGECA, CEPFAR, enz. Bijzonder rijk is ook de collectie persknipsels over en rond de Boerenbond die *grosso modo* de periode 1904-1950 beslaat.

Voor de controle van de lokale gilden richtte de Boerenbond in 1912 een Dienst voor Toezicht op: vanaf dan werden voor alle aangesloten gilden in Leuven inspectiedossiers aangelegd die, met uitzondering van het recente gedeelte, op het KADOC zijn gedeponeerd.

De Boerenbond zelf beschikt op zijn hoofdzetel bovendien over een zeer rijke bibliotheek en documentatiedienst, Infodoc, waarvan de oorsprong teruggaat tot het begin van de vorige eeuw. De collectie documentatiebundels die tot ca. 1990 werden aangevuld, zijn thematisch geordend en bevatten persknipsels, wetteksten en soms ook interne vergaderstukken en nota's. Sindsdien werkt Infodoc met een geautomatiseerde opslag van documentatie. De bibliotheek- en documentatiecollectie is vrij toegankelijk. Publicaties uitlenen kan alleen voor personeel.

4. Publicaties

Nagenoeg alle vermelde organisaties beschikten of beschikken over uitgegeven jaarverslagen en ledenbladen waarin hun werking aan bod komt. De weergave van de werking kan gaan van aankondiging en verslaggeving over lokale activiteiten tot nationale studiedagen en congressen. Bij de meeste organisaties fungeren de ledenbladen ook als medium voor professionele vorming, vakgerichte technische

en commerciële informatie. In de grotere organisaties beschikken afzonderlijke afdelingen en diensten bovendien over eigen tijdschriften.

Naast de periodieke publicaties hebben vooral de grotere organisaties talrijke boeken, brochures en gelegenheidsdrukwerk uitgegeven. Zo publiceerde de Boerenbond vanaf 1922 de lessen die op zijn studiedagen werden gegeven. De meeste Boerenbondpublicaties zijn aanwezig in de bibliotheekcollectie van het KADOC.

Hieronder worden de belangrijkste ledenbladen van de grotere landbouwersverenigingen opgesomd; periodieken van afzonderlijke afdelingen en diensten, regionale en lokale bladen en personeelsbladen worden niet vermeld.

SOCIÉTÉ CENTRALE D'AGRICULTURE DE BELGIQUE

Journal de la Société Centrale d'Agriculture de Belgique. Brussel, 1854-1914.

Journal de la Société Royale Centrale d'Agriculture de Belgique. Brussel, 1920-1967.

EIGENAARS- EN LANDBOUWERSBOND VAN BRUGGE

De West-Vlaamsche landbouwer. Brugge, 1888-1949.

De Landbouwer. Brugge, 1950-1958.

BOERENBOND

De Boer. Leuven, 1891-1975 (maandblad t.e.m. 1904, daarna weekblad).

De Boer en de tuinder. Leuven, 1976-1995.

De Boer en de tuinder. Actueel. Leuven, 1996-.

Landbouw & techniek. Leuven, 1996-.

Le Paysan. Leuven, 1892-1946.

L'Agriculteur. Leuven, 1947-1991.

Der Bauer. Eupen, 1924-.

Onze gids. Leuven, 1922-1989 (bestemd voor gildenbesturen).

Kader. Leuven, 1990- (bestuursblad).

Notre guide. Leuven, 1923-1976.

Onze ploeg. Leuven, 1922-1938.

Land- en tuinbouwkundig tijdschrift onder meer bestemd voor voordrachtgevers.

Levend land. Leuven, 1972-2006.

Buiten. Leuven, 2007-.

Maandblad voor de leden van de landelijke gilden.

LANDBOUWERSBOND VAN OOST-VLAANDEREN

De Landbouw. Gent, 1892-1920.

FÉDÉRATION NATIONALE DES UNIONS PROFESSIONNELLES AGRICOLES

La Défense agricole belge. Luik, 1919-1959.

Le Journal des UPA. Brussel, 1960-1991.

Le Journal des UPA / Le Journal de l'UDEF. Brussel, 1992-2000.

LIGUE AGRICOLE BELGE

La Bonne semence. Namen, 1921-1924.

La Renaissance agricole. Namen, 1925-1929.

ALLIANCE AGRICOLE BELGE

L'Alliance Agricole Belge. Brussel, 1930-2000.

BOERENFRONT

Het Boerenfront. Mechelen, 1937-1994.

Daarna versmolten met *Drietandmagazine.*

ALGEMEEN BOERENSYNDICAAT

De Drietand. Roeselare, 1963-1994.

Drietandmagazine. Roeselare, 1994-.

MOUVEMENT DE DÉFENSE PAYSANNE

L'Union paysanne. Brussel, 1945-1972.

UNION DES EXPLOITANTS FAMILIAUX AGRICOLES

Action syndicale. Union paysanne. Réveil du paysan. Brussel, 1972-1983.

Samenvoeging van de tijdschrifttitels van de in de fusie betrokken organisaties.

Le Journal de l'UDEF. Brussel, 1984-1991.

Le Journal des UPA / Le Journal de l'UDEF. Brussel, 1992-2000.

FÉDÉRATION WALLONNE DES AGRICULTEURS

Plein Champ. Gembloers, 2001-.

FONDATION RURALE DE WALLONIE

Ruralités nouvelles. Cahier. Namen, 1980-1983.

Rénovation rurale: la lettre de la Fondation rurale de Wallonie. Namen, z.j.

La lettre de la Fondation rurale de Wallonie. Namen, [1982-1994].

Enkele gedenkpublicaties:

VERMEIRE (M.). *Geschiedkundige schets van West-Vlaanderens landbouw en van den Eigenaars- en Landbouwersbond. 1885-1935.* Brugge, 1935.

De Belgische Boerenbond jubileert. 1890-1950. Leuven, 1950.

50 ans au service de l'agriculture wallonne, themanummer van *L'Alliance Agricole Belge*, 1980, nr. 3.

Unions Professionnelles Agricoles, 1919-1969. 50 années d'existence. Z.p., 1969.

KERSTEN (B.). Un an de *Plein Champ*, un siècle de presse agricole, in *Plein Champ*, 10 januari 2002.

De Boerenbond en Landelijke Beweging, ABS, FWA en FRW zijn aanwezig op het internet :

www.boerenbond.be, www.landelijkegilden.be, www.absvzw.be, www.fwa.be,
www.frw.be.

5. Bronnenpublicaties

Enkele documenten uit het Boerenbondarchief zijn opgenomen in :

GERARD (E.). *Documenten over de katholieke partijorganisatie in België*. Leuven-Parijs, 1981.